

Ruština a čeština z hlediska různé míry syntetismu a analytismu

- ruština i čeština – **syntetické jazyky** – různé projevy analytismu (výraznější v ruštině)
- **čeština - větší tendence k syntetismu** a sémantické kondenzaci
- základní způsob tvoření pojmenování – odvozování (*škola, školka, školní, školský, školství, školení, vyškolený, školák, předškolák, poškoťák, záškoláctví* apod.)
- ruština - absolutní množství jednotek v jednotlivých slovtvorných hnízdech je menší než v češtině
- ruské ekvivalenty českých odvozených slov - pojmenování a) nemotivovaná, b) odvozená od jiných základů, c) utvořená jiným způsobem:

jezdit		ездить	
jízda		езда/ездка	
	(na bruslích)		катание на коньках
	(volná)		произвольная программа
	(na lyžích)		бег на лыжах
	(terénní)		мотокросс
	(zkušební)		испытательный пробег
	(= jezdeckvo)		конница/кавалерия
jízdní		проездной	
	(dráha)		мостовая
	(řád)	расписание поездов	
	(kolo)		велосипед
	(pluk)		конный/кавалерийский
jízdenka		проездной билет	
jízdné		плата за проезд	
jízdárna			манеж

jezdec		ездок	
	(na koni)		всадник/верховой
	(příslušník jezdectva)		конный/кавалерист
	(na kole)		велосипедист
	(závodní j.)		гонщик
jezdecký			конный
	(kůň)		верховой (лошадь)
	(boty)	сапоги для верховой езды	
	(kalhoty)		рейтузы/галифе
	(pluk, sedlo)		кавалерийский
jezdectvo			кавалерия

V oblasti **tvoření pojmenování** se **větší míra analytičnosti ruštiny** projevuje:

- 1) častějším využívání **souslovných (sdružených) pojmenování** o struktuře substabntivum + shodný/neshodný přívlastek (*железная дорога, талон на питание*)
- 2) hojnějším využíváním **verbonominálních spojení** (*принимать участие, оказывать помощь*)
- 3) analytickým vyjadřování různých **příslopečných okolností** (*с каких пор, другим образом, в прошлом году*).

1. Sousedná adjektivní pojmenování v RJ x derivovaná pojmenování v ČJ

- názvy výrobních, komerčních aj. zařízení

ruština	čeština
завод, фабрика, мастерская, цех, зал	-n(a)/-árn(a)/-írn(a)/-ovn(a)
металлургический завод машиностроительный завод цементный завод газовый завод стекольный завод кирпичный завод завод крупнопанельных изделий	železárna strojírna cementárna plynárna sklárna cihelna
бумажная фабрика трикотажная фабрика обогащительная фабрика брикетная фабрика прядильная фабрика ткацкая фабрика	papírna pletárna úpravna briketárna přádelna
ремонтная мастерская точильная/шлифовальная/гранильная мастерская столярная мастерская закалочная мастерская котельная мастерская кузнечная мастерская лакировочная мастерская модельная мастерская монтажная мастерская литейная мастерская	opravna brusírna (nástrojů/skla/kamenů) stolárna kalírna kotelárna kovárna lakovna modelovna montovna
бараночный цех бродильный цех варочный цех волоочильный цех закалочный цех инструментальный цех клепальный цех	preclíkárna kvasírna varna tažírna kalírna nástrojárna nýtárna

кузовной цех красильный цех	karosárna
игорный зал машинный зал читальный зал зал ожидания лекционный зал	herna strojovna čítárna čekárna
меняльная контора	směnárna
сберегательная касса	spořitelna
куриТЕЛЬная комната	kuřárna

- **názvy oblastí lidské činnosti**

ruština	čeština
<i>дело, искусство, производство</i>	<i>-ství/-ctví</i>
банковское дело биржевое дело выставочное дело горное дело лётное дело военное дело инженерное дело газетное дело малярное дело слесарное дело стекольное дело страховое дело финансовое дело экспедиторское дело ювелирное дело	bankovníctví burzovníctví výstavnictví hornictví letectví vojenství inženýrství novinářství malířství (pokojů) zámečnictví sklářství pojišťovníctví finančnictví speditérství
актёрское искусство изобразительное искусство	herectví malířství
бондарное производство кирпичное производство гончарное производство	bednářství cihlářství

- názvy prodejen a dílen

ruština	čeština
<i>магазин, мастерская</i>	<i>-ství/-ctví</i>
книжный магазин писчебумажный магазин продовольственный магазин мясной магазин ювелирный магазин скобяной магазин	knihkupectví papírnictví potravinářství/potraviny řeznictví zlatnictví
обойная мастерская переплётная мастерская	čalounictví

- názvy míst určených k nějaké činnosti

ruština	čeština
<i>место, поле, площадь/площадка</i>	<i>-išt(ě)</i>
место работы место жительства	pracoviště bydliště
спортивная площадка детская площадка футбольное поле автомобильная стоянка картофельное поле клеверное поле навозная яма плавательный бассейн площадь ворот лагерная стоянка	hřiště, (sportovní) cvičiště dětské hřiště fotbalové hřiště parkoviště brambořiště jeteliště hnojiště koupaliště brankoviště
ale také: <i>-ище</i> <i>училище</i> <i>пастбище</i> <i>пепелище</i> <i>селище</i> <i>хранилище</i> <i>жилище</i>	<i>učiliště</i> <i>pastviště</i> <i>spáleniště</i> <i>sídlíště (pravěké)</i> <i>skladiště, nádrž</i> <i>obydlí</i>

убежище стрельбище чистилище поприще	úkryt, útulek střelnice očistec působišť, kolbišť
---	--

- **názvy dokumentů**

ruština	čeština
билет, талон	-enk(a)/-ank(a)
входной билет проездной билет отпускной билет талон на питание посадочный талон бланк для заявления (заявка) лотерейный билет	vstupenka jízdenka dovolenka stravenka místenka (los)

- **názvy peněžních částek**

ruština	čeština
плата, сбор, расходы	-né
плата за вход плата за проезд плата за водоснабжение и канализацию плата за обучение плата за общежитие плата за перевозку плата за прокат плата за стол квартирная плата абонентная плата транспортные расходы гербовая пошлина страховой взнос	vstupné jízdné vodné a stočné školné kolejné převavné půjčovní stravné nájemné předplatné dopravné kolkovní pojistné

вступительный взнос почтовый сбор прибавка/надбавка к зарплате (за отдельное жительство от семьи при исполнении служебных обязанностей)	zápisné poštovné
vedle toho také substantivizovaná adjektiva на -ны(е)/-евы(е) : наличные карманные подъёмные премиальные наградные суточные, командировочные	hotovost kapesné náhrada za stěhovací výlohy prémie peněžitá odměna

- **názvy částí celku, číselná podstatná jména**

ruština	čeština
часть	-in(a)
третья часть четвёртая часть пятая часть десятая часть сотая часть тысячная часть	třetina čtvrtina pětina desetina setina tisícina
ехать на четвёртом трамвае жить в семнадцатом номере сорочка тридцать девятого размера двадцать штук сигарет	jet čtyřkou bydlet na sedmnáctce košile devětatřicítka dvacítko cigaret

- **oblast odborné terminologie**

ruština	čeština
anatomie	
барабанная перепонка коренной зуб глазное яблоко жёлчный пузырь грудобрюшная преграда зобная железа поджелудочная желез	(ušní) bubínek stolička bulva žlučník bránice brzlík
matematika/geometrie	
двойное количество тройное правило таблица умножения центр тяжести вертикальная проекция горизонтальная проекция	dvojnásobek trojčlenka násobilka těžiště nárys
ekonomika/finance	
наложженный платеж долговая запись добавочная стоимость	dobírka dobropis
doprava	
железная дорога скорый поезд дорожный мастер парусная лодка канатная дорога	železnice rychlík traťmistr plachetnice
technika	
фрезерный станок шлифовальный станок ленточная пила трубочный ключ зарядный агрегат	frézka bruska pásovka hasák

sport	
тройной прыжок наклон вперёд гребля на каноэ лыжный спорт конькобежный спорт	trojskok předklon kanoistika lyžování
vojenství	
младший сержант старший сержант младший лейтенант старший лейтенант воздушный флот подводная лодка	desátník rotný podporučík nadporučík letectvo
další oblasti	
населённый пункт земельный участок гаражное хранение школьный сторож дополнительная статья	obec pozemek garážování školník

2. Verbonominální spojení (analytická pojmenování slovesného typu)

Větší sklon analytičnosti se v ruštině projevuje hojnějším tvořením a využíváním spojení sloves se substantivy, tvořících významovou jednotku (*оказывать влияние, давать обещание, принимать участие, приходить в ужас* apod.).

Tato spojení se skládají ze slovesa širokého významu a substantiva (obvykle také slovesného původu), které je významovým jádrem celého spojení.

Verbonominální spojení jsou běžná i v češtině (*poskytovat pomoc, podrobit kritice, vést jednání, dát slíbit* apod.), jsou však stylisticky příznakovější (knižnější) a v řeči méně častá, než synonymní jednoslovné výrazy (*pomáhat, kritizovat, jednat, slíbit* apod.)

ruština		čeština
братъ	направление/курс (куда) начало	mířit/směřovat (kam) začínat pramenit
вводить	в заблуждение (кого) в жизнь (что) в употребление/в обиход	klamat (koho) uskutečňovat/realizovat (co)
давать	гудок течь: <i>ведро даёт т.</i> трещину: <i>стены дали т.</i> осадок: <i>раствор даёт о.</i> осечку: <i>ружьё дало о.</i> оценку (чему) характеристику (чему) клятву	houkat/troubit téct: <i>kbelík teče</i> praskat: <i>stěny popraskaly</i> srážet se: <i>roztok se sráží</i> selhávat: <i>puška selhala</i> hodnotit (co) charakterizovat (co)
делать	вид ссылку (на кого/что) замечание (кому) предложение (кому)	tvářit se odvolávat se (na koho/co) napomínat (koho)

иметь	в распоряжении (что) применение место силу: <i>постановление имеет с.</i>	disponovat (čím) (po)užívat se vyskytovat se platit: <i>nařízení platí</i>
навести	справку (о чём)	informovat se (o čem)
наводить	критику (на кого/что) чистоту/порядок красоту	kritizovat (koho/co) uklízet
наносить	оскорбление (кому)	urážet (koho)
находить	своё выражение отображение воплощение	projevovat se odrážet se/ projevovat se
нести	наказание (за что)	pykat (za co)
обращать	внимание (на что)	všímat si (čeho)
оказывать	влияние/действие (на кого/что) помощь (кому) радушный приём (кому)	působit (na koho/co) pomáhat (komu) vřele vítat/přijímat
подевргать	анализу (что) критике (что) обработке (что) наказанию (кого) пыткам (кого) обстрелу (что) эксплуатации (кого) штрафу (кого)	analyzovat (co) kritizovat (co) zpracovávat (co) trestat (koho) mučit (koho) ostřelovat (co) vykořisťovat (koho)
поднимать	восстание (против кого) на ноги (кого) бокал (за кого/что) дело (против кого)	povstávat (proti komu) pomáhat (komu)/podporovat (koho) připíjet (komu/čemu)
приводить	в волнение (кого/что) в исполнение (что) в бешенство (кого) в тревогу (кого)	rozrušovat (koho) uskutečňovat (co) rozzuřovat (koho)
принимать	участие (в чём) решение ванну/душ экзамен (у кого)	účastnit se (čeho) rozhodovat koupat se/sprchovat se

приходить	на ум/в голову (кому) в ужас в негодование в бешенство/в ярость в отчаяние в изумление в сознание в упадок	napadat (komu/koho) děsit se rozhorlovat se rozzuřovat se zoufat si žasnout přicházet k sobě/vzpamatovávat se
причинять	боль (кому) огорчение (кому)	ubližovat (komu) zarmucovat (koho)
проводить	в жизнь (что) тренировку бойкот (чего) террор (против кого) движение посадку	uskutečňovat (co) trénovat bojkotovat (co) terorizovat (koho) pochodovat (voj.)
ставить	дату (на чём) подпись (под чем) под сомнение (что) в известность (кого о чём) под угрозу (кого/что)	datovat (co) podepisovat (co) pochybovat (o čem)/zpochybňovat (co) informovat (koho o čem)

3. Analytické vyjadřování různých příslovečných okolností

3.1 Podobně jako u pojmenování substancí a dějů setkáváme se s analytickým vyjadřováním i při pojmenování vlastností, které je charakteristické zejména pro odborný a jednacích (administrativní) styl (*лошадь гнедой масти, специалист высокой квалификации*).

Čeština dává přednost spojením s prostými adjektivy ve funkci shodného přívlastku (*hnědý kůň, vysoce kvalifikovaný odborník*).

Srov.:

поезд прямого сообщения	<i>přímý vlak</i>
леса паркового типа	<i>parkové lesy</i>
рычаг переключения скоростей	<i>rychlostní páka</i>
котёл высокого давления	<i>высокотlaký котел</i>
сообщение официального характера	<i>úřední sdělení/oznámení</i>
средства массовой коммуникации	<i>(hromadné) sdělovací prostředky</i>
перчатки ручной вязки	<i>ručně pletené rukavice</i>

3.2 Větší sklon k analytičnosti ruština projevuje při vyjadřování různých príslovečných okolností. Oproti češtině je v ruštině omezeno užívání zájmených a některých dalších adverbíí a místo nich se v ruštině užívá výrazů se substantivy:

по какой/этой дороге/трассе	<i>kudy/tudy</i>
по какому/этому пути	
до каких/сих/тех пор	<i>dokdy/dosud/dotud</i>
с каких пор	<i>odkdy</i>
с давних пор	<i>odedávna</i>
на/в другом месте	<i>jinde</i>
на/в другое место	<i>jinam</i>
до обеда/в первой половине дня	<i>dopoledne</i>
после обеда/во второй половине дня	<i>odpoledne</i>
в прошлом году	<i>loni</i>
в следующем году	<i>napřesrok</i>
каким/таким образом	<i>jak/tak</i>
другим образом	<i>jinak</i>

каким-нибудь образом

nějak

Zvláště často jsou podobná spojení ekvivalentem českých adverbií způsobových (1) a zřetelových (2):

(1) блестящим образом	<i>skvěle</i>
коренным образом	<i>radikálně</i>
следующим образом	<i>takto/následovně</i>
главным образом	<i>hlavně</i>
надлежащим образом	<i>náležitě/patřičně</i>
решительным образом	<i>rozhodně/kategoricky</i>
частным образом	
(2) по характеру	<i>povahově</i>
с точки зрения содержания	<i>obsahově</i>
в идейном отношении	<i>myšlenkově</i>
в количественном отношении	

3.3 Dalším projevem analytismu v ruštině je vytváření tzv. sekundárních předložek typu: *ввиду чего, по причине чего, по линии чего, несмотря на что, благодаря чему* aj.

Tyto předložky vyjadřují různé významové vztahy přesněji než předložky jednoduché a jejich počet proto v obou jazycích vzrůstá. V češtině však tento proces postupuje pomaleji, a je proto třeba mít na zřeteli, že mechanické přenášení ruských sekundárních předložek do češtiny by mnohde mohlo působit násilně a stylisticky nepřiměřeně:

ruština	čeština
В случае пожара нажмите кнопку.	 Při požáru stiskněte tlačítko.
По причине нелётной погоды рейс был отменен.	 Pro непříznivé počasí byl let zrušen.
В условиях взаимного доверия можно ожидать положительные результаты сотрудничества.	 Při vzájemné důvěře lze očekávat kladné výsledky spolupráce.

<p>Оружие - это то, что всегда сопровождало человека на протяжении веков.</p> <p>Наша школа отстаёт в области использования вычислительной техники.</p> <p>Были приняты особые меры по линии улучшения качества продукции.</p>	<p>Zbraně jsou tím, co vždy doprovázelo člověka po staletí.</p> <p>Naše škola zaostává ve využívání výpočetní techniky.</p> <p>Byla učiněna zvláštní opatření ke zlepšení kvality výrobků.</p>
---	---

4. Složená slova v ruštině a jejich české ekvivalenty

4.1 Tvoření složenin (kompozit), tj. pojmenování sestávajících ze dvou a více slovních základů, je produktivní v obou jazycích, ruštinu však proti češtině charakterizuje mnohem širší uplatnění tohoto slovotvorného modelu v případech, kdy čeština využívá analytického souslovného pojmenování (*авиа-произшествие – letecké neštěstí, автоконцерн – automobilový koncern, кинозвезда – filmová hvězda, радиопьеса – rozhlasová hra, телесериал – televizní seriál* apod.).

Neznamená to však, že by tento fakt byl v rozporu s tvrzením o silnější tendenci k analytismu v ruštině: velmi často zde v ruštině v roli první části složeniny totiž vytupují tzv. analytická adjektiva, tj. nesklonné mezinárodní slovotvorné elementy kořenového typu, které se prakticky bez omezení spojují z domácími nebo jinými cizojazyčnými kořenovými komponenty a plní v takto aglutinačně vytvořených pojmenováních atributivní funkci určujícího členu kompozitního lexému:

авиа- (авиационный)	letecký	нарко – (наркотический)	drogový
авиакомпания	l-á společnost	наркодел	výrobce drog
авиадвигатель	l-ý motor	наркоделец	d-ý dealer
авиалиния	l-á linka	наркодилер	d-ý dealer
авиакатастрофа	l-á katastrofa	наркозависимость	d-á závislost
авиапроизшествие	l-é neštěstí	наркорынок	d-ý trh
авиа моделирование	l-é modelářství		
авиапарад/авиашоу	l-á přehlídka		
авиаперевозка	l-á přeprava		
авиапромышленность	l-ý průmysl		
авиапочта	l-á pošta		
авиатранспорт	l-á doprava		

авто- (автомобильный/ автобусный)	automobilový/ autobusový	радио-	rozhlasový
автоавария автовокзал автозапчасти автогигант автоинвестор автоинспекция автоколонна автоконцерн аволавка автопром	a-á nehoda a-busové nádraží a-é náhradní díly a-ý gigant a-ý investor a-á inspekce a-á kolona a-ý koncern a-á prodejna a-ý průmysl	радиоавтор радиовещание радиоприёмник радиопьеса радиореклама радиоролик радиорынок радиослушатель	r-ý autor r-é vysílání r-ý přijímač r-á hra r-á reklama r-ý šot r-ý trh r-ý posluchač
вело- (велосипедный)	cyklistický	теле-	televizní
велобаза велогонки VELOкамера велоспорт велотренажёр велошкола	c-á základna c-é závody úschovna kol c-ý sport c-ý trenažer c-á škola	телеаудитория телеведущий телевикторина телереклама телерынок телесериал телеэфир	t. publikum t. moderátor t. soutěž t. reklama t. trh t. seriál t. vysílání
кино-	filmový	эко-	ekologický
киноафиша кинобоевик кинодержава кинопрофессия кинореклама кинорынок кинохит киноязык	f-ý plakát f-ý thriller f-á velmoc f-á profese f-á reklama f-ý trh f-ý hit f-ý jazyk	экобедствие/ экокатастрофа экосводка	e-á katastrofa e-á zpráva

Analytická adjektiva uvedeného typu jsou využívána i při tvorbě nových pojmenování v češtině (*autorádio, biopotraviny, cyklostezka, ekodům, elektrosoučástky, energoblok, narkomafie*), v ruštině je však jejich repertoár mnohem širší (čeština např. v této funkci téměř vůbec nevyužívá elementů *kino-, radio- tele-*) a tvoření nových kompozit s analytickými adjektivy mnohem produktivnější (viz výše uvedené příklady).

4.2 Produktivní jsou v ruštině i složeniny s druhou složkou *-вед, -воз, -вод, -провод, -мер, -метр, -ход* aj.:

<i>театровед</i>	divadelní vědec
<i>мотовоз</i>	motorová lokomotiva
<i>птицевод</i>	chovatel drůbeže
<i>газопровод</i>	plynovod
<i>секундомер</i>	

4.3 Velmi produktivní a pro ruštinu charakteristické je vytváření **přístavkových spřežek** typu *вагон-холодильник* (chladírenský vagon), *кресло-кровать* (rozkládací křeslo), *инженер-риэлтор* (realitní inženýr) apod. Jejich ekvivalenty jsou v češtině buď odvozeniny, nebo pojmenování jiného typu, nejčastěji však spojení substantiva s přívlastkem, např.:

вагон-ресторан	<i>jídelní vůz</i>
бизнес-план	<i>podnikatelský projekt</i>
матч-реванш	<i>odvetné utkání</i>
выставка-ярмарка	<i>výstavní trhy</i>
страны-участницы	<i>účastnické státy</i>
ракета-носитель	<i>nosná raketa</i>
лётчик-истребитель	<i>stíhací letec</i>
юбка-брюки	<i>kalhotová sukně</i>
теплоход-кафе	<i>plovoucí kavárna</i>
конструктор-моделист	<i>modelář</i>
диван-кровать	<i>pohovka</i>
садовод-любитель	